

የጊዜ ልዩነት

ԿԸՀՐԱՄԱՐԱԿՈՒԻՒՇ. ԼՇԲԹ. ՕՐԵՐ

Q U E S T I O N S

Սմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ
մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները :
Պարտաւոր չէ վերադարձունել հրատարակուած ձեռագիրները :
Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով :
Ծանուցման 1 միջակ գիրը 1 սանդղիմ կարժէ . 1 գլխագիրը 2
սանդղիմ :

Les annonces en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la
Rédaction (Allées de Meilhan, 44.)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վեհափառ. Հայրապետի ուղեւորու-
թիւնը. — Իզմիրեան Պատրիարքի տե-
սակցութիւնը Սուրբան հետ. — Ամեն.
Իզմիրեանի իշատակազրկը. — Ճշմար-
տութիւնը Հայաստանի մասին. — Նամակ
Թիւրքիսեան (Վան). — Նամակ Պոսկա-
րիսեան (Պոսկրագ). — Եկեղեցական եւ
կալուածական գործեր Հայոց Պոսկրիոյ
մէջ. — Ծանուցումներ :

ՎԵՀ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՈՒՂԵԻՈՐՈՒԹԻԻՆԸ

Ամենայն Հայոց վեհաժողովի կաթող
դիկոսը լինաւր. 6/18 Երկուշաբթի օր,
իբրեւ համար յատկապէս պատրաս-
տուած շոգեկառքի արտակարգ գնաց-
քով, Թիֆլիզէն մեկնած է դէպի Պա-
թում, անկէ ալ դէպի Ռուսաստան
Երթալու համար :

Թէ՛ ազգային և թէ՛ կառավարա-
կան պաշտօնեայնիւր իրեն այցելու-
թեան գայով օրհնութիւնն առած և
բարի ճանապարհ մաղթած են իրեն:
Կովկասի կառավարչապետը իւր դիւա-
նագիրտական կառավարիչ Տ. Շէէգլը-
վը շրկած էր իւր կողմէ բարի ճանա-
պարհ մաղթելու և ներողութիւն
խնդրելու համար որ ինք անձամբ
չկրցաւ գալ, իւր ղինելուն պատճա-
ռով:

Ժողովրդի խղիւղութեամբ անհաղին բաղձութիւն ուղեկցած է վեհ. Հայրիկին Առաջնորդարանէն մինչև երկաթուղին և նոյն իսկ ճանապարհած շուգեկառքին ետեւէն բաւական տեղ վազելով և «կեցցէ Հայրիկ» պօռալով : վեհափառին ուղեկցած են շողեկառքին մէջ Թիֆլիսի Առաջնորդը Գեորգիէրց Արքեպիսկոպոս Սուրենեան, Արթ. Բարթուղիմէոս, Նահապետ և Հոմաղասայ վարդապետները և Յուսիկ և Տիրայր արեղանները, բաղձութիւն քաղաքացիներ, «Սրճադանք» և «Նոր-Պար» հայ լրագիրներէի, «Կաւկաս» ռուսերէն պաշտօնական լրագրի, «Տիֆլիսկի Լիսթօք» ռուս լրագրի, «Րէյթլըր»ի և «Հաւաս»ի հեռագրական գործակալութիւններէի, ինչպէս նաեւ Պետերբուրգի և Եւրոպական մի քանի թերթերի թղթակիցները :

Շուրեք կողմերը մէկ ժամի չափ յետոյ Սցիւէթ հասած ժամանակ, որ հին Վրաստանի մայրաքաղաքն է, վնասփառ հոն իջնելով ուղղակի

Դիացայցից վրաց պատմական Մայր-
Եկեղեցին ուր եկան լեցուեցան նաև
Հայ և վրացի բոլոր զիւղացիները:
Վեհափառը համբուրեց Ս. սեղանը,
աղօթեց և դիտեց պատմական հնու-
թիւնները որոնց մասին տեղեկու-
թիւններ կուտար անուանի հնազե-
պատմաբան Տիար Աղեքսանդր Երե-
ցեան որ ուղեկցած էր վեհափառին:
Վեհափառը որ այդ հին հին յիշատակ-
ներով յուզուած էր յայտնաբէս, եկե-
ղեցիին բնմէն ժողովրդին մի քանի
խօսք խօսեցաւ մօտաւորապէս հետե-
ւեալ իմաստով որ հոն դառնուող հայ
քահանայներէ մին վրացերէնի ալ
թարգմանեց :

«Այս հին եկեղեցին նոր յիշատակ-
ներն արթնցուց իմ մէջ: Մեր երա-
նելի պատմադիր Մովսէս Խորենացին
կարդալով երբ իմացած էի թէ հռիփ-
սեմեան կոյսերի խմբէն Ս. Նունէ
քրիստոնէութիւն քարոզելու համար
Հայաստանէն վրաստան գալով, այս
լեռնադադաթի վրայ ուր դառտուն
էր, յաջողած է մի վայտեայ Խաչ աղէն
կել և Քրիստոս պաշտել տալ, «Ախ,
Աստուծո՛ւմ, կըսէի, արդեօք մի օր պի-
տի արժանանա՞մ անձամբ տեսնել այդ
սուրբ տեղը:» Գոհութիւն Աստուծոյ,
ահա այսօր կարժանանամ այդ ուխտիս
կատարուելուն:

«Պատմութենէն գիտենք որ այս տեղ մի մեծ քաղաք է եղեր բազմաթիւ ժողովուրդներով, բայց այժմ կը աւաննեմ որ մի պարզ գիւղ է դարձել սակայն երանելիէք զուք, ժողովուրդ, որ այդպիսի պատմական յիշատակներով լի ժառանգութիւն ստացած էք. հաստատ պահեցէք այդ ժառանգութիւն, ոչէ հոյակապ եկեղեցի : Երբ կը տեսնեմ այստեղ վրաց թագաւորները գերեզմանները, կը յիշեմ հայասանի այն եկեղեցիներ ուր թագուած կան հայոց թագաւորներ : Մենք ալ շատ ունինք այդպիսի օրէրտղան յիշատակներ հայաստանի մէջ, կ'օրհնեմ զձեզ, օրհնեալ ժողովուրդ վրաստանի, և երջանկութիւն կը մալթեմ ձեր ազգի համար : Դուք ալ մալթեցէք արողջութիւն և հանգիստ ճանապարհ ինձ համար որ ճանապարհորդ եմ : »

Վեհափառը վերացնեցի մայր. Ե.
կեղեցին ուխտը կատարելէ յետոյ, այ-
ցեկեց նաեւ Հայոց փոքրիկ զիւղա-
կան եկեղեցին ուր Ս. սեղանին առջև

աղօթելէ յետոյ դարձաւ ժողովրդին
ըսաւ.

«Այս փոքրիկ եկեղեցին ալ ինձ
կը յիշեցունէ ուրիշ յիշատակներ...
Աղօթեցէք որ ճանբորդութիւնս և
նպատակներս յաջող հետեւանք ունե-
նան :»

Դառնալով երկաթուղին կայարան
 նը, մեկնելէ յառաջ, վեհափառը հա-
 ճեցաւ հետեւեալ հեռագրերը ղրկել
 Թիֆլիզ, Նորին Բարձր Սրբադէու-
 թեան Վրաստանի Էքզարխոս վա-
 տիմիրին.

«Աստուած զիս արժանացուց կա-
տարել իմ հինաւուրց մէկ ուխտս որ
էր աղօթել այն տեղ որ առաքելա-
նման Ս. Նունէ կոյսը յաչին լուսովը
յաղթեց կապալաշտութեան խաւա-
րին : Կը մատուցանեմ Զեր Բարձր
Սրբազնութեան շնորհակալութիւնս
այն ընդունելութեան համար որ ցոյց
տուին ինձ բոլոր քրիստոնեայ աշխար-
հին համար սրբալայր եղող այս տա-
ճարի մէջ : »

Մացիէթէն մինչեւ Բաթում, չորեք կառքին կանգ առած կայարանները Ն. Ս. Օծուլթեան դիմաւորած են ու գեւորուած ժողովրդի մեծ բազմութիւն, ղեհամառի օրհնութիւնն ստանալու համար։ Մասնաւորապէս Գորիի կայարանը, ուր երեկոյեան ժամնի մօտեր հասած են (միւս տեղերէ գիշերով անցած են և գրէթէ կանգէն առած, թէեւ, այնու ամենայնիւ, դիմաւորող մեծ բազմութիւն հաւաքուեր է հանդիպած կայարանները), դիմաւորողներէ այնքան ահագին բազմութիւն խոնուեր է, թէ՛ Հայ և թէ՛ Վրացի, որ ո՛չ ոտիկանութիւնը և ո՛չ անդացի պատուաւոր քաղաքացիները կարող եղեր են չափաւորել ժողովրդի եռանդը, կարգը պահպանելու համար։ Այդ ահագին բազմութիւն միաբերան «կեցցէ Հայրիկ» կը պօռար և կայարանի դահլճին մէջ այնչափ խոնուել էին Հայուհիներ, Վրացուհիներ, գէթ միանգամ Հայոց Հայրիկը տեսնել կարողանալու համար որ դահլճի ապակիներն անգամ խորտակուեր և բազմութեան մէջէն ճանաչուալով դուրս ելնել ուզողներին անկարելի եղեր է։ Գորիի քաղաքապետն Տ. Գուլիշամբարեանը ցանկութիւն յայտնեց քաղաքի կողմէն որ մօտիկ ապագայի մէջ կրկին այցելութեամբ բաղդաւորացնէ իրենց քա-

ղաք որի բնակիչներն, առանց ազգի
և կրօնի խտրութեան, կը փափաքին
իր օրհնութիւններ վայելել։ Կայա-
րանի դահլճին մէջ փառաւոր ճաշ էր
պատրաստուած քաղաքին կողմէն։
Ճաշի ժամանակ, վեհափառը ոտքի
ելնելով առաջին բաժակը առաջարկեց
Նորին Կայսերական Մեծութեան
Ռուսիայի հզօր Կայսրի, Նիկոլայ Ա-
լեքսանդրովիչի կենացը, «Ռիբնորհով,
ըսաւ, բարեկեցիկ վիճակի մէջ կը
տեսնեմ իմ ժողովուրդս ամեն տեղ
ուր որ կերթամ և ինձ դիմաւորել
կէրնեն»։ Վեհափառը երկրորդ բա-
ժակն առաջարկեց Կօրիւի հայ ժողո-
վրդի կենացը. «Դուք, ըսաւ, ցրուած
հայ ժողովրդի մի հատուածն էք որ
եկած ինկած էք օտարազգի և օտա-
րակօս ժողովրդի մէջ. պէտք է պահ-
պանէք ձեր մայրենի հայերէն լեզուն
մեր սուրբ եկեղեցիի հովանիին տակ։
Աղօթեցէք ինձ համար որ այս երկար
ճանապարհորդութեանս միջոցին ողջ
մնամ և աղօթեցէք որ յաջողի իմ
նպատակ»։ Թիֆլիսի Գեր. Առաջ-
նորդն ու Կօրիւի Տ. քաղաքագետը
բաժակ առաջարկեցին վեհափառի
կենայը որ մեծ ողբերութեամբ և
կեցցե՛հ հայրիկ» որոտագին աղա-
ղակներով ընդունուեցաւ։ Այնուհե-
տեւ Կօրիւի Յաջորդ (Առաջնորդական
փոխանորդ) Արթ. Տ. Եղիշէ վ. Մու-
րատեան ողբերուած մի ճառ խօսեցաւ.
«Ժողովուրդների կեանքի պատմու-
թեանը մէջ, ըսաւ, ամբողջ շրջաններ,
դարեր կանցնին որի միջոցին այդ ժողո-
վրդի կեանքի հորիզոնին վրայ չիայ-
լիր ոչ մի պայծառ աստղ որին ուղ-
ղուած լինին բոլորի աչքերը։ Հայ
ազգի պատմութեան մէջ հարիւր տա-
րիներ կանցնին մինչև որ յայտնուի
մէկը որ մագնիսացնէ ամբողջ հայ ժո-
ղովուրդը ինչպէս արած է մեր այժ-
մեան հայրապետը որ 60ական թուա-
կաններէն սկսած կը փայլի իր մեծ
գործերով մեր ազգային հորիզոնի վը-
րայ իւրեւ մի Մեծ Հովիւ։ Երջանիկ
է այսօր Կօրիւի ժողովուրդը որ կը
տեսնէ այդ ընդհանուր սիրոյ կեդ-
րոնին, վեհափառ հայրիկին։ Ասկէ 15
տարիի չափ առաջ այս բազմահայ գա-
ւառի մէջ հազիւ թէ 100 հայ գըտ-
նուէին իրենց մայրենի լեզուն հասկա-
ցող. բայց այժմ վեհափառ հայրապե-
տի ներշնչած ոգիին շնորհով ամենքն
այ իրենց պարտք կը սեպեն սովորի

իրենց մայրենի լեզու և պիտի աշխատին արդարացունել վեհափառ Հայրիկի յոյսերը ։

Մէկ ժամից քիչ անց վեհափառը կօրին մեկնելով, հետեւեալ օր առաւօտեան ժամը 11ին հասած է Բաթում ։ Ուր նահանգական կառավարիչը, քաղաքապետը, ժողովականները և ասոնց հետ ժողովրդի ահագին բազմութիւն անկարագրելի ոգեւորութեամբ դիմաւորած և առաջնորդած են եկեղեցին ուր աղօթելէ յետոյ բարեհաճած է վեհափառը իջեւանիլ «Յրանսիա» հիւրանոցը որի ամբողջ միջին յարկը վարձելով վեհափառի և Նորա ուղեկիցներին տրամադրութեան տակ զբեր է Տ. Աղեքսանդր Մանթաշեանը որ ինք իր անձնական քսակէ պիտի հոգայանոց բոլոր ծախքեր, մինչև որ Պաթումէն ճանապարհ ելնեն դէպի Ռուսաստան երթալու համար ։

ԻԶՄԻՐԱՆԻ ՊԱՏԻՄԱՐԲԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ՀԵՏ

Ամեն իզմիրեան Ս. Պատրիարքը յունուար 30/11 փետրին կայսերական պալատ հրաւիրուելով, մի երկար տեսակցութիւն ունեցած է Սուլթանին հետ ։ Թէ ի՞նչ խօսուած է տեսակցութեան միջոցին, այդ գաղտնի կը պահուի. միայն գիտուած է որ Ս. Պատրիարքը եւրոպական պալատէն վերադառնալէն յետոյ, տխրադէմ և գրգռուած վիճակի մէջ էր ։

ԱՄԵՆ. ԻԶՄԻՐԱՆԻ ՅԵՏԱՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կ.պօլսէն կը հաղորդեն եւրոպական լրագրիչներին թէ Հայերի Պատրիարքը մի երկար յիշատակագիր զրկեր է Սուլթանին, հայ ազգի ներկայ վիճակին նկատմամբ ։

ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Հարցուիմք կոտորածի վայրին վրայ. Ականատեսների վկայութիւն. Մահու փոս մը. Կարեւոր յատուկ հետազոտ

(Մեր մասնաւոր թղթակից)

Այս խորագրով փետրուար 27 թուականի Տեղի թիկերաձեւը կը հրատարակէ հետեւեալ երկար հեռագիրը, Մուշի մէջ փետր. 23ին խմբագրուած, զոր կարսի ճանքով ստացած է եղեր ։ Յայտնի է թէ Տեղի թիկերաձեւը Հայերին նպաստաւոր չէ խօսած ցարդ ։

Չեր յանձնարարութիւնը կատարելով և ծանր ծանր, բայց ընդհանուր առմամբ յաջողապէս դործելով, ահա կարողացայ իմ առաջին տեղեկագիրս խրկելու, հակառակ այն դժուարութիւններ, զորս գաղտնապէս բայց չարունակապէս յարուցին թիւրքերը, որոնք քննութիւնները ի գերեւ հանելու կամ իրողութիւններին ու շարժառիթներին նկատմամբ գիտողները մոլորեցնելու համար՝ չըրած բան չը թողուցին ։

Պատուիրակներին գալէն շատ առաջ, երբ Հիւպատոս Հալուարտ կաշխատէր Սասուն հասնելու, տեղական իշխանութիւնները, մանաւանդ Ձէքի բաշան, այդ պատասխանատու զինուորական հրամանատար, ջանահար կոտորածը զոր ահա պիտի նկարագրեմ և զոր Ձէքի բաշան հաստատապէս կ'ուրանար ։ Փախստական Հայերին համոզելով կամ վախճանելով իրենց գիւղերը վերադարձուցին որ իրենց կործանուած տունները վերաշինեն. մինչև իսկ զօրքերին հրաման տրուեցաւ որ կէլիկիական, Սէմալ և Շէնիք գիւղերը վերականգնեն և այս հրաման մասամբ կատարուեցաւ ։

Յետոյ ձեռնարկուեցաւ պարպելու և անյայտացնելու կէլիկիական գեղապետներէն մէկին տանը ետեւը փորուած փոսը, որին մէջ հարկւարուոր մարմիններ յօշոտուած կտորներ, գլուխ, ձեռք, սրունք, բազուկ և իւրան, իրար վրայ խառն ի խառն դիզուած և գարշահոտ զանգուած մը կազմած էին ։ Նախ բերին քանի մը անտուկ բէդրով իւղ, որմէ զօրքերին տրուած էր մօտակայ գիւղերը այրելու համար և աշխատեցան միսերի և ոսկորների խառնակոյտը այրելով ու չնչացնելու. բայց երբ այս փորձ անյաջող ելաւ, մերձաւոր մի վտակի ճամբուն վրայ թուփ դրին և ջրին հեղեղը յանկարծ դարձուցին անոնց վրայ, յուսալով որ կը քչէ կը տանի մարդկային մնացորդների այս քստմնելի վկայութիւնը ։ Այս միջոցն ալ անյաջող ելնելով, ուրիշ բաներ մտածեցին որոնց դործադրութեանը կը հետեւին դեռ մինչև հիմա յուսահատական ճիգերով, բայց միշտ միևնոյն յաջողութեամբ, — որ է մէկիկ մէկիկ հեռացնելով և վկայները վախճանելով կամ կաշառելով ։

Նոյն միջոցին, Ապտուլահ բաշայի նախագահութեան ներքեւ գտնուող թիւրքական յանձնաժողովը հասաւ և Սուլթանին բարեհաճութեան և գթութեան անուանով հրաւիրեց բոլոր Հայերը որ իրենց ցաւեր ներկայացնեն և Գիւրտերին կամ թիւրք զօրքերին ձեռքով կատարուած անգթութիւնները յայտնեն, որպէս զի յանցաւորներն իրենց արժանաւոր պատիժը կրեն և զրկեալները իրական տար փոխարինութիւն ստանան ։

Ասոր վրայ կոտորածէն ազատ մնացող շատ մարդիկ թողուցին իրենց պահուած տեղերը և Մուշ եկան իրենց գիտցածը համարձակօրէն խօսելու նպատակով ։ Բայց ասոնք անմիջապէս բռնուեցան և այլ և այլ պատճառներով բանտարկուեցան կամ արքայաբանուեցան ։ Ասոնցմէ ոմանք փախան և հիմա իրենց ազգակիցներէ համոզուելով, եկած են դարձեալ վերականգնելու տալու Եւրոպացի պատուիրակներին առջև ։ Ասոնք Կարիւնէն իրենց մեկնելու չորրորդ օրը հասան խնուսգալէ կամ խնուսաբերդ գիւղը և իջեւանեցան թիւրք դնդապետին տունը ։ Լրտեսներ, թշնամիներ կամ զապրիկներ սկսան պտըտիլ մեծ պողոտաների կամ նեղ փողոցներին

մէջ և բռնեցին այն ամեն Հայեր որոնց մասին կասկած կունենային թէ վկայութիւն տալու մտադիր են ։

Բայց այս դժուարութիւնների հակառակ, և չը նայելով որ պաշտօնական քննութիւն մը չէր բացուած տակաւին, երեք հոգի կէս գիշերին յաջողեցան պատուիրակներին քով երթալու և թախանձալից խնդրագիր մը ներկայացնելով պաշտպանութիւն և փոխարինութիւն խնդրելու ։ Ասոնք գանգատեցան զխաւորաբար իրենց գայմազամ Ձիյա պէյին դէմ որ շատ մը անգթական արարքներէ զատ, առանց ո՛րեւէ պատճառի 35 Հայեր բռնած և կարնի բանտը խրկած էր ։ Այդ բանտի մէջ թիֆօ և թիֆօիտ հիւանդութիւնները կը ճարակին և այս Հայերէ վեցը կը վարակուին և կը մեռնին ։ Միեւնոյն գայմազամը շաւրունակ կը կեղեքէ այդ գաւառի ունեւոր Հայերը, նախ զիրենք ձերբակալելով և յետոյ իրենց ազատման համար դրամ կորզելով ։ Խնդրարկուները հաստատեցին որ մինակ խնուսի գաւառէն 263 ընտանիք, այսինքն 2500 ի չափ հոգի փախած են Կովկաս, այս հալածանքէ ազատուելու համար ։ Պատուիրակներն արտօնութիւն չունէին այս խնդիրները քննելու, բայց և այնպէս խնուսաբերդի վաճառական մը, Քէմալեան անուն, նոյն գայմազամի որդիին դէմ, որ բռնութեամբ առեւանգած և անպատուած էր իր աղջիկը, զոր այնպիսի ապօրինի խստութիւնէ ազատելու մտքով սովորականէն պզտիկ տարիքի մէջ հարսնացուցած էր ։ Պատուիրակները այս խնդիրների չը միջամտեցին, իրենց իրաւունքի սահմանէն դուրս լինելուն համար ։

Կոտորածէն ազատող մի ուրիշ փախստական, Միքայէլ որին քահանայ հայրը սպաննուած էր զիւլային բարբարոսութեան ամեն մէկ երեւակայելի կերպերով, վկայութիւն տալու յօժարեցաւ և կիսամերկ լինելուն համար իրեն հագուստ ճարուեցաւ և Մուշ ճամբուեցաւ ։

Պատուիրակները յաջորդ գիշերն անցուցին Քարաքէօբեի գիւղը, ուր իրենց գիւղացի Շէնիքի գիւղերէն Սաղուրեանի (?) պետ Կրկոյի ընտանիքին սակաւաթիւ մնացորդները ։ Այս ընտանիքն անցած ամառ 61 անդամ ունէր, հիմա մինակ 9ը ողջ մնացած է, միւսները կէլիկիական մէջ կոտորուած են պաղարկուած թեմաք ։

Ասոնք Մուշի մէջ հետեւեալ վկայութիւնը տալու պատրաստուած են ։ Սասունի խռովութեան ամենէն դժուար պատճառն էր իրենց աւարառութիւններով հանրածանօթ բազմաթիւ ցեղէ Գիւրտերին ընթացքը ։ Ասոնք յանկարծ յարձակեցան և գրաւեցին մի քանի Հայերի գաւառները ։ Գիւղապետը, Կրկո, այս բանի համար գանդատեցաւ զնդապետ Ահմէտ պէյին որ Միւրքէօ Ողան կոչուած գաշտին մէջ բանակած էր 240 զօրքով ։ Թիւրք պաշտօնեան հեղեցութեամբ կրկոյին ։ Սա վերադարձաւ և իր գիւղացիներին հետ մէկ տեղ

ինքնապաշտպանութեան դիմեց ։ Հայերը յարձակեցան խել մը Գիւրտերի վրայ որոնք Շէնիք գիւղը մտնելու վրայ էին. կռուին մէջ Գիւրտերն ունեցան մէկ վիրաւոր, երկու մեռեալ ։ Գիւրտերը իրենց մեռեալներէ մէկին դիակը տալին Մուշ և հրապարակաւ ցոյց տուին որպէս յայտնի ապացոյց թէ Հայերն ապստամբութեան դրօշ պարզած են ։ Այս կարծիք անմիջապէս ընդունելի եղաւ Պիթիսի նախկին կառավարիչ Նշանաւոր Թահսին բաշային, որ հեռագրեց Կ.պօլսի և հրաման ստացաւ որ զօրք համախմբէ և և Հայերը պատժէ ։ Արգարեւ, քանհաւատներէ դէմ սուր պատերազմի պէս մի բան քարոզուած էր և հրամանատարութիւն անող թիւրք հազարապետը հրապարակաւ մէկ պաշտօնագիր կարդացած է ըսելով թէ Սուլթանի ֆէրմանն է և հրաման կուտայ զօրքերին՝ որ ջնջեն բոլոր ապստամբ Հայերը ։ Քանի որ անկէ յետոյ պատահած դէպքերի պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ այս պաշտօնեային կամ Ձէքի բաշային վրայ, յուսալի է որ պատուիրակները վկայութեան հրաւիրեն զինքը ։

Կրկոյի ազգականները կըսեն թէ գիւղացիների կոտորածին համար այս նշան տրուելուն պէս իրենք սարսափահար փախած են Անտոյ լեռը կէլիկիականի մօտ, ուր ժայռերի և մութ մայրանների ետեւ պահուելով, պատրաստուեցան իրենց անձը պաշտպանելու հին չաքմաքը հրացաններով ։ Յետոյ զօրքերը եկան և կայսերական բանակին պաշտպանութիւնը խոստացան անոնց որոնք որ զէնքերն ձգեւ լով թիւրքերին մօտ ապստամբելու կը յօժարէին ։ Այս առաջարկ ընդունուեցաւ, մի հայ եկեղեցականի ձեռքով ամեն տարիքէ և սեռէ բաղկացած 360 հոգիի կողմէն ։ Թիւրք հազարապետը հրաման ըրաւ որ ասոնք զօրքերին հետ միասին ճաչեն, և յետոյ գիշերը, բանակատեղէն քիչ հեռու տեղ մը առաջնորդուելով, հոն սրէ անցան և մեռած և կիսամեռ իւրար հետ միասին մէկ մեծ փոսի մէջ փակուեցան ։ Այս կոտորածի մանրամասնութիւնները նոյնպիսի են և պուրկարական խռովութիւնների ամենէն աւելի գիւղային գործողութիւնները այս վայրենական արհաւիրքների հետ բաղդատելով, մեզմ բաներ կը թուին ։ Չեմ ալ համարձակիւր ըսելու թէ ստացող պատմութիւններ են. կը ցաւիմ որ բազմաթիւ անկախ տկաւնատեսներ իրովին կը հաստատեն զանոնք ։

Անձնատուր չեղող և Անտոյ լեռը քաջուող փախստականները մինչև հոն հալածուեցան և սրախողող եղան յաճախ ծայրագոյն նախատանքով և անգթութեամբ և միշտ վայրենական ուրախութեամբ ։

Թիւրք աղանատեսները տաժանելի նեղութիւններէ, մեծ վտանգներէ և երկարատեւ թափառումներէ մազապուրծ եղած են և Մուշի մէջ պատուիրակներին առջև պիտի քննուին Կրկոյի թէ ասոնց վկայութիւնը պիտի հաստատուի Շէնիքի Գիւրտի Սաւաքեիանի խօսքերով ալ, որ ջար-

Թէպէտ Սոփիայի հայ եկեղեցւոյն
քահանայն ներկայ պարագային մէջ
լուր պարտականութիւնը միայն կա-
տարած է, բայց նոյն իսկ պարտաճա-
նաչութիւնն ազգային եկեղեցական
հանրային կեանքի մէջ այնքան հա-
ղուատեսիլ եղած է որ կ'արժէ խըն-
դակցիլ յիշեալ քահանային : Այս
դէպք մեզ կը յիշեցնէ թէ աւելի կամ
նուազ հեռաւոր տեղութիւնք, կամ այն-
պիսի վայրեր որք շարունակ հազոր-
դակցութեան մէջ չեն ներգրծնական
վարչութեան հետ, Հայոց եկեղեցին

կամ հայ հասարակութիւնն ունի կա-
լուածներ, գոյքեր, երեսի վրայ մնա-
ցած, որոց Պատրիարքարանը կարող
է տէր կանգնել և պէտք է տէր կան-
գնի յանուն հասարակութեան, բայց
շատ հեղ կը մոռնայ, աւելի անմիջա-
կան և աւելի մօտակայ գործերով պա-
րապած ըլլալուն առթիւ: Կրէտէի,
Կիպրոսի և Ռումանիոյ մէջ, ինչպէս
Միջագետաց կողմն, Հայ Եկեղեցին
ունի նիւթական գոյքեր, ինչպէս և ա-
ւելի կամ նուազ ցանցառ հօտ մը որք
ո՞ր և է կերպիւ անտէր անկերպարան
մնացած են և կրնան փճանալ, օտար-
ներուն ձեռքն անցնելով, կամ ագա-
հութիւնը գրգռելով տեղւոյն նախկին
հայ հասարակութեան մնացեալ գու-
ցէ շահագէտ անհատներու: Ասոնց
տէր կանգնել նիւթակա և բարոյա-
պէս, նոր վարչութեան նուիրական
գործերէն մէկը պէտք է ըլլայ կար-
ծենք:

Բ. Բ.
(Արեւելք)

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԺԳ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՄԻ ՊՈՒԼԿԱՐ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ
(ՀԱՔԱՐԻԱ ՍԹՈՅԱՆՈՎ)

ՅԱՆՍԵՐԵՆԵ ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՄԿՐՏԻՉ ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆ

1894

Պուկարիաի անկախութեան հե-
րոսներէ մէկին, Չաքարիա Սթոյա-
նովի, որ իր ընդունակութեան և հայ-
րենասիրական ոգեւորութեան շնոր-
հով յաջողեցաւ մի լեռնաբնակ գիւ-
ղացի հովուի պարզ վիճակէն հետզ-
հետէ արհեստաւոր, վարժապետ, յի-
շափոխական գործիչ, խմբագրապետ
և վերջապէս ազատ Պուկարիաի Ազ-
գային ժողովին նախագահ դառնալ,
խիստ հետաքրքրաշարժ կենսագրու-
թիւնն է, ուր ուշադրութեան արժանի
տեղեկութիւններ կան նաեւ Պուկա-
րիաի թիւրքի լուծէն ազատելու աշ-
խատող պուկար հայրենասէր յեղա-
փոխականների գործունէութեանը
մասին: Սկիզբը գրուած է նաեւ հեղի-
նակին, Բրոֆէսէօր Լուի Լըփէի, և
Թարգմանչին միջեւ եղած թղթա-
ցութիւնը այս գրքի հայերէն թարգ-
մանութեանն առթով:

Հեղինակը շատ իրաւամբ կը գրէ
իր յառաջաբանի վերջ թէ «Չար-
մանք պիտի պատճառէ ինձ նթէ ըն-
թերցողները հետաքրքրութիւնը
չարժի պետական մարդ դարձած մի
գիւղացու այս վաւերական պատմու-
թեան վրայ»:

Գինն է փոստի ծախքով մէկտեղ
1 ֆրանկ և 40 անսթիւ:

Տարածելու համար մեծ քանակու-

թեամբ առնողներին 25 % զեղչ կը
լինի:

(Պարսկաստանի Հայերին համար
1 ֆրանկ է:)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՈՒՆ
ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՐԻՐԱՄԵԱՅ (1794-1894)
ՅՈՐԵԼԻՆԻ ՊՏԿԵՐԸ

Այս պատկեր որ «Հանգէս Ամ-
սօրեայ» խմբագրութիւնը հրատա-
րակած է ներկայ 1894 թուականի
Հայ ազգին մէջ լրագրի սկզբնաւորու-
թեան զարագարձը լինելուն առթով,
մեծ միածալ դիւրքով է լուսատիպ
(phototypique), որի մեծութիւնն է
50 × 35 սանտիմետր, տպուած 70 ×
45 սանտիմետր քարտոնի (carton)
վրայ այլ և այլ բնագրով: Մէջ տեղը
գրուած է հայ լրագրութեան հիմնա-
դրին՝ Տ. Յարութիւն Քհնյ. Շմառ-
նեանի պատկերը, և բոլորովին
1894ին հայերէն լեզուով հրատարա-
կուող բոլոր լրագրերները իրենց խմբ-
ագրապետներու պատկերներով:

Գինն է 1 ըր. 50 կպի. կամ 4
ֆրանկ, ճանապարհածախսով միասին:
Պարսկաստանի համար 1 ըր. 25 կպի.
կամ 2 ֆր. եւ 50 անսթ.

Սոյն առթիւ կը յայտնենք որ լոյս
տեսած է նաեւ

Գաղիկքեարեան Հ. Գ., Պատմու-
թիւն հայ լրագրութեան ի սկզբանէ
մինչեւ մեր ժամանակը: Հտր. Ա. 1794-
1860. մէկ լուսատիպ պատկերով:
Վիէննա Միթլարեան տպարան 1893:
Գին՝ ճանապարհածախսով՝ ըր. 1 կամ
2 ֆր. և 50 անսթիւ:

Վերագրեալ պատկերն ու գիրքը
ստանալու համար, դիմել վիէննա
Միթլարեան Պատուարժան Միա-
բանութեան որ հրատարակած է զա-
նոնք:

Կարելի է նաեւ ստանալ զանոնք,
դիմելով Արմենիայի խմբագրութեան:

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Ա. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՏՈՒԹԵԱՆ

Բ. Տպագրութիւն

«Հայոց Հայրենասիրական Միու-
թեան» հրատարակած այս վարդապե-
տարանի մէջ համառօտ կերպով բա-
ցատրուած է թէ իւրաքանչիւր հայ-
րենասէր Հայ ինչ փափաքներ պէտք
է ունենայ և ինչ պարտքեր ունի կա-
տարելու:

Կը խնդրուի ամեն հայրենասէր Հա-
յերէ իրենց շրջանի մէջ տարածել այս
տետրակ: Մէկ անգամէն 50 օրինակ
ծախու առնողին կ'ըրկուի 1 ֆրանկով
Հատին գինն է 15 անսթիւ (Պարսկաս-
տանի Հայերին համար 10 անսթիւ):

Ինչպէս ամեն լրագրերը, Արմենիան
ալ կընդունի ծանուցումներ հրատարա-
կելու համար. անոնք որ պէտք կուեն-
նան Արմենիայի միջոցով մէկի դիմում ա-
նել կամ մի բան յայտարարել, պատրաստ
ենք ընդունել իրենց ծանուցումները ըստ,
լրագրական սովորութեան: Ծանուցում-
ների գինները նշանակուած են Արմենիայի
ճակատը, տառին վրայ հաշուելով. 1 եր-
կաթագրի (գլխագիր) համար 2 անսթիւ
և 1 բոլորգրի համար 1 անսթիւ: 3 ան-
գամ դրուելիք ծանուցումի գինին վրայ
%ին 10 զեղչ կը լինի. 10 և աւելի ան-
գամներ դրուելիք ծանուցումի գին վը-
րայ 0/0ի 30 զեղչ: Սակարկութիւն չըն-
դունուիր:

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ՍՐԱՋԱՆԻ ՊՏԿԵՐԸ
Տաճկական բռնութեան նահատակ
եղող Խորէն Նարպէյ-Լուկինեան Սըը-
բազանի պատկերը ընտրի թղթի վը-
րայ տպուած կը ծախուի Արմենիայի
խմբագրատունը: Գինն է 65 անս-
թիւ, փոստի ծախքը խմբագրատու-
նէն վճարուելով:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆ

Մ. Փորթուգալեանի հրատարա-
կած գիրքերին վրայ մասնաւոր զեղչ
կը լինի Պարսկաստանի Հայերին հա-
մար որոնց կը զրկուի փակագծի մէջ
նշանակուած գիններով:

Ա. ՀԱՅ ԳԻՒՍԱԶՆՈՒՂԻ ՄԸ (Մպառած):
Բ. ՀԱՅ ԳԻՒԼԱՅԻ
Գ. ՍԱԶՄԱՆ ԻՍՐԱԵԼԻ
Դ. ԱՅՏՈՒԹԻՒՆ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ ԵՒ
ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՊՈՒԼԿԱՐ ԱՊՏԱՄ-
ԱՊԵՏԱՆ (Սպառած)

Ե. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՇՈՒՄԻՆԵՐԸ. — (Հայաս-
տանցիների պանդխտութեան տխուր
հետեւանքների մէջ փոքրիկ պատկերը
կը ներկայացունէ վիպական կերպով):
Դին (90 անսթիւ) 1 ֆրանկ 20 անսթիւ:

Զ. ԳԱՄԱՐ ԳԱԹԻՐԱ — ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ԸՆԹՈՐՑԱՐԱՆ յետ այբուբենի աւարտե-
լուն (Մեծանուն հայ բանաստեղծին
վերջերս գրած ագառաշունչ ընտիր ո-
տանաւորներէն 3րդ աւանդին տեա-
րակով հրատարակուած են): 50 հատը
2 ֆր. և 50 անսթիւ, հատը (5 անսթիւ)
10 անսթիւ:

Է. ԼԵՂԵՍ ԵՐԵՆԵՐ ՏԱՃԿԱՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ.
(Սպառած)

Ը. ԹԻՐԻԳԻՒՄԻ ՀԱՅՆԵՐ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԴՐԱ-
ՑԻՆԵՐ (Թիւրքիայի Հայերին և իրենց
գրացի ազգերի վրայ վիճակագրական
և ցեղաբանական ամփոփ և հետա-
քրքրաշարժ տեղեկութիւններ կը պա-
րունակէ: Թիւրքահայաստանի մէջ բը-
նակող այլ և այլ ազգերէ բնակիչների
թուին բաղդատական մէկ ցուցակն
ալ կցուած է տետրակին վերջը): Դին
50 անսթիւ (35 անսթիւ):

Թ. «ԱՐՄԵՆԻԱ»Ի ՅՈՒՇԱՐԱՐ (Արմենիայի
Ա տարեգրքին թիւերը այժմ բոլոր
մին սպառած և միեւնոյն ժամանակ
չտարի հետաքրքրութեան առարկայ

դարձած լինելով, այդ շրջանի էջ Մ
Ժողովուրդականի գրած առաջնորդող
յօդուածներէն գէթ 30ի չափ ամփոփ-
ւած են Յուշարարի մէջ որ ութածալ
դիւրքով 124 երեսներէ կը բաղկանայ):
(1 ֆրանկ) 1 ֆր. 40 անսթիւ

Ժ. ՎՐԷԺ (Պուկարիայի մէջ Թիւրքերի
արած բարբարոսութիւններէն մի փոք-
րիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց
կուտայ թէ Պուկարներն ինչպիսի մի-
ջոցների դիմած են իրենց վրէժ լու-
ծելու համար): (15 անսթիւ) 20 անսթիւ:
ԺԱ. ԹՈՒՄԱՅ ԲՈՅԱՐԻՍ (Յունաստանի մի
Թիւրքերի արած բարբարոսութիւն.
ներէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկա-
յացունէ և ցոյց կուտայ թէ Յոյներն
ինչպիսի միջոցների դիմած են իրենց
վրէժ լուծելու համար): (0,15 անսթիւ)
20 անսթիւ:

ԺԲ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՆՄՈՅՇՆԵՐ
Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
ԴՐԱՄ ՈՏՈՆԱՆՈՐՆԵՐԷՆ

Մ. Փորթուգալեանի գրած հայրե-
նասիրական ոտանաւորներէ մի քանի
ամփոփուած են այս տետրակի մէջ իւ-
րեւ նմոյշներ զանազան քաղաքների
մէջ և զանազան տպաւորութիւնները
տակիւր երբեմն գրած ոտանաւորներին
որոնք ժամանակին հրատարակուած չի
լինելով կորուած են այժմ: Այն մի
քանի ոտանաւորներ որոնք իւրեւ նմոյշ
ամփոփուած են այս տետրակի մէջ,
ցիր և ցան կը գտնուին Կ. Պոլիս տը-
պագրուած ազգային երգարաններէն
մէջ՝ որոց վերստին տպագրութիւնն
վաղուց արդէն արդիւնուած է, և Ասիա
և Արմենիա լրագրիւններէն մէջ: Նմոյշներ
մէջ փոքրիկ տեղեկութիւններ տըր-
ւած են նաեւ թէ այդ ոտանաւորներ
ինչ տպաւորութիւնների տակ ներշնչ-
չուելով գրուած են: Դին (10 անսթիւ)
15 անսթիւ:

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐԸ

(Կ. ՊՈԼԻՍՈՑ ՀԱՅՈՑ ԿԵՆՏՐԷՆ ԱՒՆՈՒԱՅ
ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԷՊ)

ՊՐԵՑ ԱՊԼԱՐԻՊ

Այս հետաքրքրաշարժ գրուած կը
ներկայացունէ ընտանեկան տխուր
պատկերներէ մին ուր կը տեսնուի թէ
անբարոյական մի հայր իւր ապական-
ուած վարքաբարքով որչա՞փ չարքա-
ների պատճառ դարձած է և վերջ ի
վերջոյ ինք ալ իւր որդու ձեռքով
սպաննուած և անհետացած է աշ-
խարհէ: Դին 1 ֆրանկ, (75 անսթիւ):

ՏՆՕՐԷՆ-ԻՄՐԱԳԻՐ
Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

Le Gérant: François CARRIÈRE
ՄԱՐՍԵՅԼ
Հայերէն տպարան Մ. Փորթուգալեանի
Marseille. — Imprimerie et Papeterie du Midi,
Allées de Meilhan, 44: